

Sophia та *Pronesis* Арістотеля як дослідницькі стратегії

Ольга Гомілко,
провідний науковий співробітник,
Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАНУ

World Congress in Philosophy The Philosophy of Aristotle

2400 річниця Арістотеля

Генеральна конференція
ЮНЕСКО проголосила 2016
рік ювілейним роком
Арістотеля, рішення 38-ї
сесії конференції, Париж

Світовий філософський
конгрес «Філософія
Арістотеля», Греція, Афіни
(9-15 липня 2016)

Багатоманітність типів раціональності – єдність розуму: Арістотель, або самозрозумілість розмаїття (В. Вельш)

«Краще, все-таки, розглянути [благо] як загальне [поняття] (το καθόλου) і перейти до питання, у якому значенні про нього говорять, хоча саме таке дослідження й викликає незручність, тому що ідеї (τα είδη) ввели близькі [нам] люди (φίλοι άνθρωποι). І все ж, мабуть, і краще і належно задля порятунку істини відмовитися навіть від своїх близьких, особливо якщо ми філософи. Адже хоч і те і інше дороге [нам], священний обов'язок (δσίων) - істину шанувати більше» [Арістотель «Нікомахова етика», переклад В. Ставнюка, 1096a4]

«Про розсудливість (ή φρόνησις) ми тоді складемо поняття (λάβοιμεν), коли дослідимо, кого ми називаємо розсудливими. А розсудливим здається той, хто здатний приймати вірні рішення у зв'язку з благом і користю для нього самого, однак не в частковостях (οί) κατά μέρος) – наприклад, що [корисне] для здоров'я, для міцності тіла, - але загалом: що [корисне] для хорошого життя»

«ми і вважаємо розсудливим Періклата йому подібних, що вони здатні розуміти, у чому благо для них самих, а в чому - для людей» [там само, Книга шоста, 5(v)]

Арістотель VS Платон: або про спробу побачити чорного лебедя (Талеб):

- «Платонизмом я называю нашу склонность принимать карту за местность, концентрироваться на ясных и четко очерченных «формах», будь то предметы вроде треугольников или социальные понятия вроде утопий (обществ, построенных в соответствии с представлением о некоей рациональности) или даже национальностей»
- «Платонизм заставляет нас думать, что мы понимаем больше, чем на самом деле»
- «Проблема в том, что а) вы не знаете заранее (только постфактум), к чему неприложима карта, и б) ошибки чреваты серьезными последствиями»
- «*Платоническая складка* – это взрывоопасная грань, где платоновский образ мышления соприкасается с хаотичной реальностью и где разрыв между тем, что вам известно, и тем, что вам *якобы* известно, становится угрожающе явным. Именно там рождается Черный лебедь» (Талеб Н. Черный лебедь. Под знаком непредсказуемости, с. 26)

Лекції Ф. Ніцше «Анти-освіта: про майбутнє наших освітніх інститутів»:

- Анти-академічний характер критики модерності у виявленні квалості академічних знань та досліджень:
  - визначає академічну цінність об'єктивності знань як форму нігілізму:
    - досягнення дослідницької перспективи ігнорує інтереси дослідника
    - дослідницька позиція є безтілесною (disembodied)
    - істина виключає випадковість та залежність від історичних контекстів
  - звинувачує дослідницьку політику за нехтування античною традицією
  - бореться з Платоном та платонізмом
- Вбачає в античних формах життя ресурс, котрий спроможний допомогти модерності відновити себе

Трансформативність (life-changing study) як особлива цінність гуманітарної освіти

- Шлях до справжньої, трансформативної освіти пролягає через античну Грецію (Ніцше, Гайдеггер):
  - Визнання **спокутувального** потенціалу античності
  - Змістовне залучення до культури Греції потребує низки інструментів, котрі сучасна освіта не надає
  - Потрібна **драбина (не можна стрибнути)** для того, щоб **лідер (вчитель)** допоміг досягти античності
- Автономія як цінність пост-Просвітницької доби
- Теорія трансформативної освіти (Мезіров, 1978)
- **Ціль 4. «Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх» (ГЛОБАЛЬНІ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ до 2030 року відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний розвитку у галузі сталого розвитку на період до 2030 року»)**

«Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all»

Моральність у рефлексивному полі

- як подолання:
  - амбівалентності та нещирості моральної свідомості
  - шарахання від однієї помилки до іншої у моральній освіті
  - редукції морального життя до тривоги та невгамовності
- Перетворення моральної дії у концептуально можливий, практично правдоподібний та змістовний досвід
- Моральне учіння (learning) як цілеспрямована трансформація індивіда в рефлексивного мислителя, спроможного на власні судження з стійким характером, сильною волею та міцною свідомістю
- Визнання даної потреби актуалізує здійснення *phronesis*

Подолання дуалістичності платонізму у стратегіях *Sophia* та *Pronesis* Арістотеля:

- буття як здвоєна (twofold) сутність
- людський логос як здвоєна сутність (модель розуміння суцього):
  - ✓ як воно виявляється (його позір для нас – ейдос)
  - ✓ заявлене у логосі буття суцього, що є зорієнтованим на оточення та визначене ним
- важливо досліджувати рух (продукування), що конститує буття (кінетична онтологія Арістотеля)

Гайдеггер:

два види ноетичної (про правду буття) активності:

- *Sophia* – спостережливе (inspective) розуміння, має відношення до божественної дії, а не до руху живого буття, привативний спосіб (privative way, що віднімає) розкриття буття сущого, позбавлене турботи бачення (care-less looking), універсальна істина
- *Pronesis* – дбайлива обачність (solicitous circumspection), турбота, має справу із фактуальністю повсякденності, значний практичний зміст, практичне розкриття буття, *hexis*

Різні сфери буття потрапляють під дію цих видів ноетичної активності.

Дуалістичність платонізму замінено Арістотелем на дуалістичне розуміння людського життя як здвоєного погляду.

Phronesis як рефлексивний «крок назад»

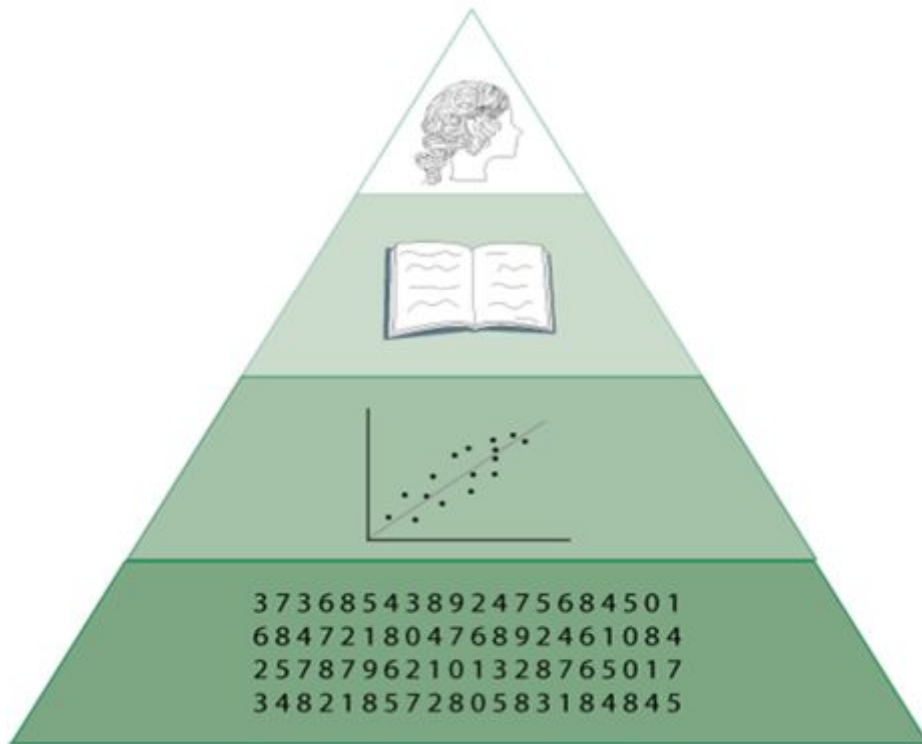
- у напрямку:
  - конкретного життєвого досвіду
  - певної соціальної ситуації
  - даної соціальної системи, котра визначає, що є правильно/або добре
- уможлиблює:
  - повноту знань про характеристики, межі та цілі індивіда
  - взяття індивідом повної відповідальності за власні дії
  - переоцінку власної позиції (дій) відносно власним уявленням про правильність/або добро
  - бачення моральної відносності та значущості конкретної ситуації
  - адекватну дію на конкретну ситуацію
  - посилення відчуття відповідальності завдяки усвідомленню власних обов'язків та універсальної значущості певних життєвих речей
- залучає ментальні, емоційні та вольові сили
- потребує само-пізнання та само-трансформації
- як **«доброчесний інтелект»**, котрий не щось говорить про речі, але виявляє їх спосіб буття
- «розуміння речей людських» (Арістотель)

Внесок Арістотеля

- Рішучий розрив із інтелектуальною традицією Платона
- Чітке розрізнення *Sophia* та *Pronesis*: *Sophia*, що нічого не тямить у царині речей, які потрібно зробити не керує *Pronesis*, а *Pronesis*, оскільки людина не є найдосконалішою істотою у світі істотою, не керує *Sophia*
- Новий розподіл чеснот: розсудливість (*Pronesis*), мужність, справедливість, поміркованість (інтелектуальні та моральні чесноти)

Дослідницька стратегія мислення Арістотеля: здвоєність буття як множинність у серцевині єдності

Sophia

Phronesis

